

NASILJE

NE JE

OK

OBEZBEDIMO BEZBEDNE ŠKOLE

SPORT I OMLADINA VOJVODINE
SPORT AND YOUTH OF VOJVODINA

**LOKALNA
AKCIJA**

OMLADINSKA ORGANIZACIJA
GLOGONJ

NASILJE

NIJE

OK

Umesto predgovora

Većina istraživača i teoretičara koji se bave problemima vršnjačkog nasilja smatra da je vršnjačko nasilje odraz celokupne situacije u jednom društvu. U društvima u kojima se delinkventno ponašanje i kriminal ne sankcionišu na adekvatan način, mladi se poistovećuju sa negativnim primerima u društvu i sve to dovodi do povećane stope nasilja u tim društvima. S obzirom da smo svedoci sve češće pojave vršnjačkog nasilja, možemo zaključiti da Srbija spada u ovakva društva.

U Srbiji je pitanje vršnjačkog nasilja definisano Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Ratifikacijom Konvencije o pravima deteta UN, Srbija se obavezala da će zaštititi decu od:

- fizičkog i mentalnog nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja (član 19);
- svih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja (član 34);
- otmice i trgovine decom (član 35);
- svih drugih oblika iskorišćavanja (eksploatacije) štetnih po bilo koji vid detetove dobrobiti (član 36);
- nehumanih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (član 37).

U skladu sa ovim međunarodnim dokumentom, Ministarstvo prosvete Republike Srbije objavilo je Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama, koji je Vlada Srbije usvojila 2007. godine. Ovaj Posebni protokol jeste jedan u nizu posebnih protokola kojima se uređuju postupci za pojedine sisteme u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja dece, a koji slede iz „Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja” koji je Vlada usvojila 2005. godine, da bi tako realizovala opštu politiku države prema deci u sledećoj deceniji definisanu „Nacionalnim planom za decu” donetim 2004. godine. Na osnovu Posebnog protokola, svaka škola je dužna da u svom godišnjem programu rada definiše program zaštite učenika od nasilja, kao i da formira tim za zaštitu učenika od nasilja. U njemu se ceo kolektiv smatra odgovornim za borbu protiv nasilja, i formulišu se jasne, međusobno usklađene obaveze. Posebni protokol je namenjen direktorima, nastavnicima, vaspitačima, stručnim saradnicima, nenastavnom osoblju, deci i učenicima, roditeljima, predstavnicima lokalne zajednice, kao i drugim relevantnim institucijama koje su uključene u prevenciju i rešavanje problema nasilja.

U skladu sa Posebnim protokolom, škole obrazuju timove za zaštitu od nasilja i vršnjačke timove. Tim za zaštitu od nasilja čine školski pedagog i psiholog, pojedini nastavnici, predstavnici učenika ili roditelja, a mogu biti uključeni i sekretar škole, kao i stručnjaci izvan škole, na primer, iz Centra za socijalni rad ili Policije. Ovaj tim ima zadatak da prati situaciju u školi, planira i sprovodi preventivne mere, da razradi mehanizme reagovanja i učestvuje u rešavanju svakog slučaja nasilja osim onih najbezazlenijih, kao što je takozvano nasilje prvog nivoa. Podaci o članovima tima (imena, kontakt telefoni), kao i brojevi telefona relevantnih službi (Dom zdravlja, Hitna pomoć, policijska stanica, Centar za socijalni rad) treba da budu istaknuti na vidnom mestu, kako bi bili dostupni svima. Pored tima za zaštitu od nasilja, škola može da formira i takozvani vršnjački tim, koji se sastoji od dece posebno obučene za stvaranje pozitivne atmosfere u školi, prepoznavanje nasilnih oblika ponašanja i blagovremeno skretanje pažnje odraslima na nasilje.

Međutim, praksa pokazuje da se odredbe Posebnog protokola i ostalih dokumenata vezanih za prevenciju nasilja ne primenjuju dovoljno efikasno ili ne primenjuju uopšte. Učenici ni ne znaju da postoje timovi za zaštitu od nasilja u njihovim školama, a nisu upoznati ni sa pravima koja imaju na osnovu Konvencije, Posebnog protokola, Zakona.

U Beogradu je od početka godine zabeležen 121 slučaj razbojništva sa elementima nasilja za koje su odgovorni maloletnici, podatak je sa kojim su u javnost izašli iz odeljenja beogradske policije za suzbijanje maloletničke delinkvencije sredinom ove godine (2013.). Takođe je rečeno da maloletni prestupnici dolaze iz svih društvenih grupa. Ovo je samo jedan od dokaza opravdanosti našeg istraživanja i naše polazne hipoteze da je pojava vršnjačkog nasilja danas previše rasprostranjena pojava, da je suviše važna da bi se ignorisala i da je danas jako teško odrediti ko su počinioci, a ko žrtve nasilja.

Zbog svega navedenog, smatrali smo da je neophodno uraditi istraživanje među učenicima i učenicama srednjih škola da bismo došli do tačne slike po pitanju vršnjačkog nasilja u našim školama danas. Pre nego što su učenici popunili upitnike, naši stručni saradnici su im objasnili šta je vršnjačko nasilje, koji su njegovi javni oblici i kako se ono može prepoznati. Ovo je učinjeno da bismo bili sigurni da su učenici dobro upoznati sa temom o kojoj je trebalo da daju konkretne i iskrene odgovore.

U našem istraživanju došli smo do nekih pokazatelja koji se ne smeju ignorisati. Učinjen je prvi korak ka rešavanju ovog problema – identifikovan je problem i ispitano stanje na terenu. Sada je potrebno dobro osmisliti strategiju za rešavanje problema vršnjačkog nasilja. Da bi se došlo do kvalitetnih rezultata potrebno je uključiti sve zainteresovane aktere – državne institucije na centralnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, školske radnike, roditelje i same učenike, civilni sektor, nezavisne organe - npr. pokrajinskog ombudsmana i sl. Važno je otvoriti ovo pitanje u javnosti, govoriti o njemu, kako bi svi postali svesni problema i neophodnosti reagovanja. U nekim školama već postoje određene vrste mera, kao što su školski policajci, SOS telefoni, timovi za zaštitu od nasilja u školama... Potrebno je proveriti koje mere su adekvatne i efikasne, ali se ne sprovode u praksi, predložiti neke nove mere i na osnovu toga se odlučiti za jednu zajedničku sveobuhvatnu strategiju koja će obavezati sve škole da je primenjuje.

Zbog svega ovog, Omladinska organizacija Glogonj i Lokalna akcija Zrenjanin su u svom radu sprovedi istraživanje kojem je jedan od rezultata i ova publikacija. Zajedničkim radom pokušali smo da damo odgovor na neka od pitanja koja se tiču vršnjačkog nasilja.

Iskreno se nadamo da će u procesu izrade sistemskog rešenja ovog problema doprineti i istraživanje koje smo sprovedi u Novom Sadu, Zrenjaninu i Pančevu. Rezultati do kojih smo došli potvrđuju neophodnost što efikasnijeg rešenja ovog problema koji je u ekspanziji.

Tim projekta

“Nasilje nije OK”, Lokalna akcija, Zrenjanin

i

“Obezbedimo bezbedne škole”, Omladinska organizacija, Glogonj

Nasilje NIJE ok! – Obezbedimo bezbedne škole¹

Analiza rezultata upitnika u istraživanju

Hipoteza

Udruženja građana i građanki „Lokalna akcija“ iz Zrenjanina i Omladinska organizacija Glogonj, imali su nameru da ispituju stavove srednjoškolaca i srednjoškolki iz nekoliko mesta na teritoriji AP Vojvodine o uzrocima i posledicama vršnjačkog nasilja u školama, simptomima i eventualnim rešenjima koja bi pomogla u smanjenju rastućeg trenda među omladinskom populacijom.

Cilj projekata odnosio se na podizanje svesti javnosti, posebno mladih osoba, o štetnosti rasprostranjenosti ove pojave, a predloženi način je razgovor sa srednjoškolcima i srednjoškoljkama, odnosno razmena informacija sa ispitanicima i ispitanicama u istraživanju.

U prethodnom periodu uočen je trend rasta pojave vršnjačkog nasilja među omladinskom populacijom, zbog čega je uvod u realizaciju ovog projekta bilo i empirijsko istraživanje nasilja među srednjoškolcima i srednjoškoljkama u radovima koji su objavljivani.²

Istraživanja pokazuju da svaka osoba u detinjstvu iskusi neki oblik nasilja, u ulozi nasilnika, žrtve ili posmatrača u vršenju nasilja nad nekom drugom osobom. **Nasilje** predstavlja svaki oblik ponašanja koje ima za cilj namerno povređivanje ili nanošenje bola – psihičkog ili fizičkog.

Prilikom definisanja, mora postojati razlika između nasilnog i agresivnog ponašanja, koje je po pravilu jednokratno, a može predstavljati nekontrolisanu reakciju, bes ili odbranu. S druge strane, nasilno ponašanje traje duži vremenski period, uz veću moć nasilnika nad žrtvom.

Nasilje u školama kod nas, kao i u svetu uopšte, poprimilo je različite oblike, prisutno je istovremeno u osnovnim i srednjim školama, u urbanim i ruralnim sredinama, a sve češće žrtve su, osim učenika/učenica, i nastavnici/nastavnice.

1. Projekat je realizovan pod pokroviteljstvom Pokrajinskog sekretarijata za omladinu i sport Vlade AP Vojvodine, u okviru konkursa za prevenciju nasilja i diskriminacije.

2. Miloradović, Sanja (2012). „Manifestovanje i učestalost nasilja u srednjoj školi“, master rad. Univerzitet u Nišu, Departman za pedagogiju, predmet: Socijalna pedagogija

Vršnjačko nasilje često ima elemente fizičkog i psihološkog nasilja, te ih je teško razdvojiti.³

Psihološko nasilje podrazumeva verbalne i neverbalne napade, od kojih su verbalni – pretnje, ruganje, zadirkivanje, vređanje. Neverbalni napadi su krevljenje, nepristojni pokreti ili namerno isključivanje nekoga iz društva ili bliske grupe.

Uzevši u obzir da deca najveći deo svog vremena provode u školi, ta institucija je mesto gde se nasilje najčešće dešava. Nasilje kom je dete izloženo za vreme pohađanja srednje škole može ostaviti trag na psihofizički razvoj, školski uspeh i dalju socijalizaciju.

Namera nosioca projekata jeste da, osim ispitivanja prisutnosti nasilja u srednjim školama na teritoriji AP Vojvodine, prepoznavanja oblika i načina reagovanja na različite manifestacije agresivnosti učenika i učenica, uključujući sve faktore koji mogu pomoći u prepoznavanju uzroka, preventivnim merama i ponudi rešenja koja dovode do smanjenja te pojave.

Instrument

Konsultujući srodna istraživanja, instrument za prikupljanje podataka bio je upitnik sa poljima za popunjavanje osnovnih demografskih podataka (pol, mesto školovanja, razred koji pohađaju ispitanici/ispitanice) i devet pitanja zatvorenog tipa.

Postavljena pitanja, odnosno iznete tvrdnje, ostavljale su mogućnost za slaganje ili neslaganje, odnosno opciju „ne znam“ u slučaju neodlučnosti ili nepoznavanja određene problematike kojom se bavilo pojedinačno pitanje odnosno tvrdnja.

Ponuđeni odgovori na pitanja, podrazumevali su zaokruživanje ili prosto izjašnjavanje jer je na taj način skraćeno vreme popunjavanja upitnika, ostavljajući tako vremena za njegovu dopunu i razjašnjenje eventualnih dilema o postojećim sadržajima u određenom mestu.

Popunjavanje je bilo individualno, u proseku nije trajalo duže od petnaest minuta, uz vođenje računa o prostoru privatnosti ispitanika i ispitanica, posebno s obzirom na osetljivost teme kojom se upitnik bavi. Sam proces prikupljanja podataka trajao je dva meseca.

Metod

Za analizu odgovora korišćena je metoda deskriptivne analize, odnosno jednodimenzionalno i višedimenzionalno tabeliranje podataka.⁴ Na ovaj način mogla se pronaći uzročno posledična veza nekoliko kategorija odgovora u upitnicima koje su naši ispitanici i ispitanice popunjavali.

3. Pokušali smo da utvrdimo stepen prepoznavanja svih oblika nasilja kod ispitanika/ispitanica, što će se videti kroz analizu njihovih odgovora.

4. Supek, Rudi (1961.) „Ispitivanje javnog mnjenja“. Zagreb, Naprijed: str. 362–388.

Sve procentualne vrednosti koje su naznačene u daljem tekstu odnose se na celokupan uzorak, uključujući i kategorije „bez odgovora“, osim gde je drugačije naglašeno.

Uzorak

Omladinska populacija je kategorija stanovništva koja podrazumeva mlade od 15 do 30 godina starosti prema Nacionalnoj kategoriji za mlade⁵, na koju su se tokom vremena nadograđivali Akcioni plan politike za mlade AP Vojvodine (2011–2014. godine) i lokalni akcioni planovi politika za mlade u naseljenim mestima gde ih je usvojio lokalni parlament.

Kako je ipak period srednjoškolskog obrazovanja preduslov za dalje usmeravanje u svet odraslih, naše istraživanje odnosilo se na prvu starosnu grupu učenika i učenica koji pohađaju srednju školu.

Uzorak čini 680 potpunjenih upitnika učenica i učenica od I do IV razreda srednjih škola iz nekoliko gradova na teritoriji AP Vojvodine.

U svakom od gradova istraživanje je rađeno u po nekoliko srednjih škola kako bi se zadovoljio preduslov raznovrsnosti odgovora slučajnim odabirom ispitanika odnosno ispitanica.

Novi Sad, Zrenjanin i Pančevo su označeni kao mesto školovanja i popunjavanja upitnika, ali su ispitanici i ispitanice došli iz različitih naseljenih mesta, prigradskih mesta u neposrednoj blizini, kao i drugih opština.

U **Novom Sadu** to su: srednja ekonomska škola „Svetozar Miletić“, Tehnička škola „Mileva Marić Ajnštajn“ (građevinska), Gimnazija „Svetozar Marković“ i srednja elektrotehnička škola „Mihajlo Pupin“.

U **Zrenjaninu**: Zrenjaninska gimnazija, Ekonomsko-trgovinska škola „Jovan Trajković“, srednja medicinska škola.

U **Pančevu** to su: Gimnazija „Uroš Predić“, Medicinska škola „Stevica Jovanović“, ekonomska škola „Paja Marganović“, Elektrotehnička škola „Nikola Tesla“, Mašinska škola „Pančevo“.

Po polu, uzorak čini 326 odgovora učenica i 326 odgovora učenika, uz 28 upitnika koji nisu bili popunjeni u ovom polju.

5. http://www.mos.gov.rs/sites/default/files/down/nacionalna_strategija_za_mlade0081_cyr.pdf

Pol	Muški	Ženski	Bez odgovora	Ukupno
Novi Sad	121	100	8	229
Zrenjanin	109	132	10	251
Pančevo	96	94	10	200
Ukupno	326	326	28	680
Procenti	47,94	47,94	4,12	100

Treća kategorija stratifikovanosti uzorka bilo je pohađanje od I do IV razreda srednje škole, te imamo: 43 upitnika učenika i učenica I razreda, 362 upitnika učenika i učenica II razreda, 362 upitnika učenika i učenica III razreda i 133 upitnika učenika i učenica IV razreda srednjih škola u kojima je rađeno istraživanje. Bez odgovora je bilo 13 popunjenih upitnika.

I razred	II razred	III razred	IV razred	Bez odgovora	Ukupno
43	362	129	133	13	680
6,32	53,23	18,97	19,56	1,91	99,99

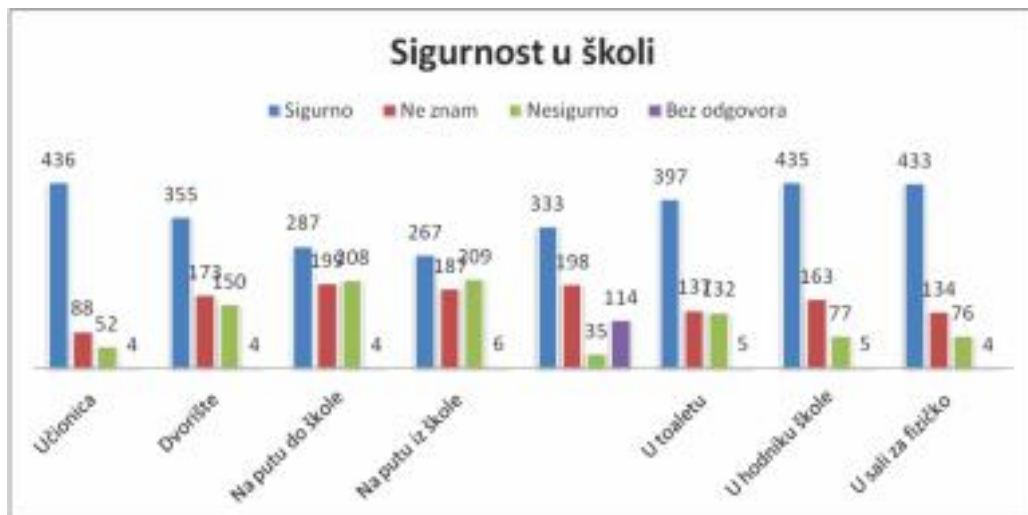
Sigurnost u školi

Prva tvrdnja odnosila se na osećaj sigurnosti u zgradi i svim prostorijama školskih objekata koje pohađaju ispitanici i ispitanice našeg istraživanja. Glasila je: „*Osećaj sigurnosti u školi*“ (*sigurno je najviša, ne znam srednja, nesigurno najniža ocena*).

	Sigurno	Ne znam	Nesigurno	Bez odgovora	Ukupno
Učionica	436	88	52	4	580
Dvorište	355	173	150	4	682
Na putu do škole	287	199	208	4	698
Na putu iz škole	267	187	209	6	669
U školskom restoranu/kantini	333	198	35	114	680
U toaletu	397	137	132	5	671
U hodniku škole	435	163	77	5	680
U sali za fizičko	433	134	76	4	647
Ukupno	2943	1279	939	146	5307

Upoređivanjem pojedinačnih odgovora, najveću frekvenciju pozitivnih odgovora ima „učionica“, „sala za fizičko“ i „hodnik škole“. Manju frekvenciju pozitivnih odgovora imaju toaleti i dvorište škole kao bezbedna mesta za srednjoškolce i srednjoškolke.

Poređenjem odgovora, kategorija „u školskom restoranu/kantini“ ima najviše praznih polja, jer se u većini slučajeva radi o nepostojećem restoranu ili kantini. Učešće ostalih praznih polja u odgovorima ispitanika i ispitanica predstavlja jedva 2%.

Najmanje sigurnosti, po odgovorima učenika i učenica koji su popunjavali upitnike, odnosi se na put do škole i put iz škole, potom toaleti u školama, kao i dvorište škole. Veću zastupljenost u stavovima o nesigurnosti ispitanika/ispitanica imaju put do škole i u povratku kući, što govori da se učenici ne osećaju sigurno bez nadzora starijih.

Žrtve nasilja

Drugo pitanje ispitivalo je iskustva ispitanika i ispitanica kao žrtava bilo kog oblika nasilja. U tabeli sa ponuđenim oblicima nasilja (primerima u zagradi), učenici i učenice srednjih škola imali su priliku da prenesu svoja iskustva. Pitanje je glasilo: *Da li si bio/bila žrtva nekog oblika vršnjačkog nasilja (označiti odgovor koji najviše odgovara tvrdnji)?*

Među ponuđenim odgovorima bili su:

Vrsta nasilja	Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora	Ukupno
Fizičko nasilje (napad, tuča, gađanje predmetima)	164	476	32	8	680
Verbalno nasilje (psovke, vređanje po nacionalnoj ili verskoj osnovi)	351	281	37	11	680
Psihološko nasilje (pretnje, ucene, ignorisanje ili isključivanje iz društva)	203	434	40	3	680
Virtuelno nasilje (neprikladne poruke, slanje kompromitujućih sadržaja, fotografija, muzike...)	174	459	34	6	673
Seksualno nasilje (podizanje suknji devojka, neprimereni komentari, neugodna pitanja...)	99	545	27	9	680
Ukupno	991	2195	170	37	

Raspored odgovora je sledeći:

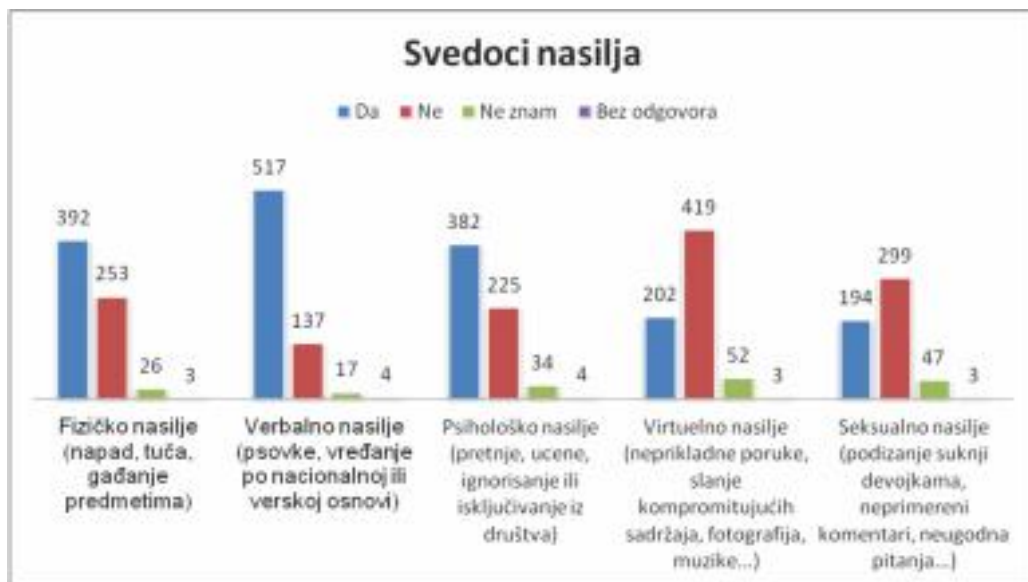
Uvidom u pojedinačne odgovore, oni koji su sebe prepoznali kao žrtve nekog oblika nasilja najviše se pronalaze u verbalnom nasilju, potom psihološkom, a nešto manje kao žrtve fizičkog i virtuelnog nasilja. Najmanje pozitivnih odgovora ima seksualno nasilje, što ukazuje ili na činjenicu da je ovaj vid nasilja najmanje zastupljen ili, imajući u vidu da je ovo još uvek tabu tema, smatramo da ovaj rezultat ipak ukazuje na nespremnost ispitanika i ispitanica da govore o tome.

Svedoci nasilja

U vezi sa identifikovanjem statusa žrtve od bilo koje vrste nasilja koje je prisutno u školskim dvorištima, hteli smo da vidimo koliko učenici i učenice prepoznaju prisustvo različitih vrsta nasilja koja ih okružuju. Na pitanje „*Da li si prisustvovao/prisustvovala nekom obliku nasilja koje je vršeno nad drugim učenicom ili učenicom tvoje škole (označiti odgovor koji najviše odgovara tvrdnji)?*“, raspored ponuđenih odgovora isti je kao u prethodnom pitanju. Učešće odgovora ispitanika i ispitanica nalazi se u tabeli ispod:

Vrsta nasilja	Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora	Ukupno
Fizičko nasilje (napad, tuča, gađanje predmetima)	392	253	26	3	674
Verbalno nasilje (psovke, vređanje po nacionalnoj ili verskoj osnovi)	517	137	17	4	675
Psihološko nasilje (pretnje, ucene, ignorisanje ili isključivanje iz društva)	382	225	34	4	645
Virtuelno nasilje (neprikladne poruke, slanje kompromitujućih sadržaja, fotografija, muzike...)	202	419	52	3	676
Seksualno nasilje (podizanje suknji devojka, neprimereni komentari, neugodna pitanja...)	194	299	47	3	543

Najveću frekvenciju odgovora ima opcija po kojoj su učenici i učenice svedočili verbalnom nasilju koje se manifestuje psovka, vređanjem po različitom osnovu. Drugo po broju odgovora je fizičko nasilje u smislu napada, tuča i gađanja predmetima između učenika i učenica. Treće po zastupljenosti odgovora jeste svedočenje psihološkom nasilju, odnosno pretnjama, ucenama, ignorisanju ili isključivanju iz društva. Skoro upola manje odgovora ispitanika i ispitanica odnosi se na virtuelno i seksualno nasilje. Istovremeno, broj negativnih odgovora korelira pre svega u ove dve kategorije, a onda u opadajućem procentu, u odgovorima o svedočenju psihološkom, fizičkom i verbalnom nasilju.

U nekim od komentara uz odgovor na ovo pitanje dodato je nešto poput izjave: „Prisustvovao/la sam, ali nisam učestvovao/la“, što može ukazivati na pomirljivost ispitanika i ispitanica sa činjenicom da se neki oblik nasilja dešava u njihovoj neposrednoj blizini, a da oni ništa ne preduzimaju u tom pogledu.

Virtuelno nasilje postaje sve prepoznatljivije među omladinskom populacijom, tako da nije bilo neuobičajeno to što je uvršteno u kategoriju nasilja koju smo ispitali. Glavno obeležje današnjeg sazrevanja upravo je „sajber odrastanje“, budući da je zabrinjavajuće koliko današnji tinejdžeri vremena provode za računarom igrajući igrice, krstareći internetom i sklapajući prijateljstva u virtuelnom svetu. Aktivnosti na društvenim mrežama dolaze na štetu direktnog, ličnog kontakta koji je, po mišljenju stručnjaka, dragocen i nezamenljiv. Ovaj oblik odrastanja u virtuelnom svetu doveo je do posebnog oblika nasilja među omladinskom populacijom, a to je internet nasilje, kao i nasilje na rasnoj i seksualnoj osnovi. Anonimnost nasilnika i nasilnica, dostupnost materijala za zloupotrebu, najčešće foto i

video sadržaja, tišina žrtve o napadu zbog straha od oduzimanja uređaja, kao i brojnost korisnika i korisnica, smatraju se razlozima za porast internet nasilja. Žrtve ovog oblika nasilja najčešće su dodatno opterećene osećajem sramote i stida zbog toga što im se dešava, posebno na društvenim mrežama, budući da tome svedoči velik broj osoba. Prisustvo na internetu preduslov je za stalno procenjivanje od strane drugih, tako da, šta god uradili na društvenim mrežama, vršnjaci mogu da komentarišu. Stalna izloženost proceni drugih i svest o tome kod osetljivih osoba može izazvati visok stepen napetosti, potencijalno i nezadovoljstvo sobom, što uvodi u različita disfunkcionalna ponašanja...⁶

Rađena su istraživanja koja su se bavila ovim specifičnim oblikom nasilja u osnovnim i srednjim školama u Srbiji na kraju 2012. godine. *Cilj* istraživanja se odnosio na sticanje uvida u načine na koje učenici koriste digitalnu tehnologiju i potencijalne rizike kojima su izloženi tom prilikom. Trebalo je da *rezultati* posluže kao osnov za prevenciju i sprečavanje zloupotrebe digitalnih medija, ali i za jačanje kapaciteta škola za borbu s digitalnim nasiljem.⁷ Pod *digitalnim nasiljem* podrazumevaju se slučajevi prilikom korišćenja elektronskih uređaja (mobilni telefon, računar, kamera...) i interneta, kako bi nekog namerno uplašio, uvredio, ponizio ili povredio. Oblici digitalnog nasilja mogu biti i slanje uvredljivog i/ili pretećeg sadržaja putem SMS poruka, uznemiravanje telefonskim pozivima, snimanje mobilnim telefonima ili kamerama i objavljivanje sadržaja na internetu, različiti vidovi uznemiravanja na društvenim mrežama. Ono što je prednost digitalnog nad klasičnim oblicima nasilja, to nasilniku obezbeđuje anonimnost. Žrtve nemaju mogućnost zaštite ili odbrane, budući da se informacije plasirane putem digitalnih medija šire velikom brzinom.

U poslednjih godinu dana skoro 70% mladih bilo je izloženo nekom obliku online rizika. Svaki treći srednjoškolac i srednjoškolka bili su svedoci zlostavljanja na internetu.

Učestalost nasilja

U nastavku, naša namera istraživanja bila je proveriti učestalost nasilja. Tumačeći ga kao „oblik agresivnog ponašanja koje traje duže vreme, ponavlja se i usmereno je na istu osobu“⁸, pokušali smo da proverimo da li je ta definicija opravdana.

Postavljeno pitanje je dobilo sledeći raspored odgovora u apsolutnim vrednostima:

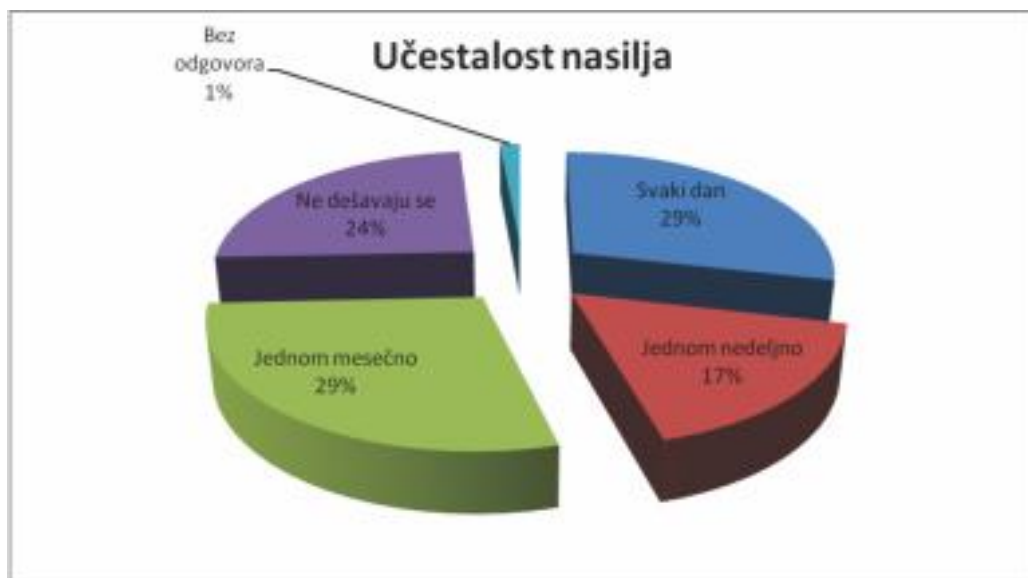
6. <http://www.dnevnik.rs/drustvo/tema-%E2%80%9Ednevnika%E2%80%9D-muke-sajber-odrastanja>

7. <http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1108546>

8. Trifunović, 2006: 45

Koliko često?	Označiti odgovor	Procenti
Svaki dan	197	28,63
Jednom nedeljno	118	17,15
Jednom mesečno	196	28,49
Ne dešavaju se	167	24,27
Bez odgovora	10	1,45
Ukupno	688	99,99

Neki od dopunskih komentara svedoče da se nasilje vrši svakodnevno, „Provereno“. Visoka frekvencija odgovora o nasilju koje se u njihovim školama dešava svaki dan ukazuje nam na to da učenici i učenice koji su popunjavali upitnike su uverenja da to postaje uobičajena pojava.

Odgovori ispitanika i ispitanica ukazuju na to da je u najvećoj meri rasprostranjeno mišljenje da se nasilje dešava svakog dana, potom da se dešava jednom mesečno, zatim sledi odgovor koji ukazuje na to da se oblici nasilja ne dešavaju, kao i oni da se neki oblik vršnjačkog nasilja dešava jednom nedeljno. U najmanjem procentu odgovora učenici i učenice nisu umeli da odgovore na pitanje o učestalosti nasilja u njihovim školama, što predstavlja 3% odgovora u ukupnom rasporedu.

Učesnici u nasilju

Prepoznajući oblike nasilja kojima su izloženi njihovi vršnjaci, učenici i učenice su pitani i ko češće to nasilje vrši – nasilnici ili nasilnice. Neki od odgovora ukazuju na to da su određeni oblici nasilja svojstveni jednom, odnosno drugom polu.

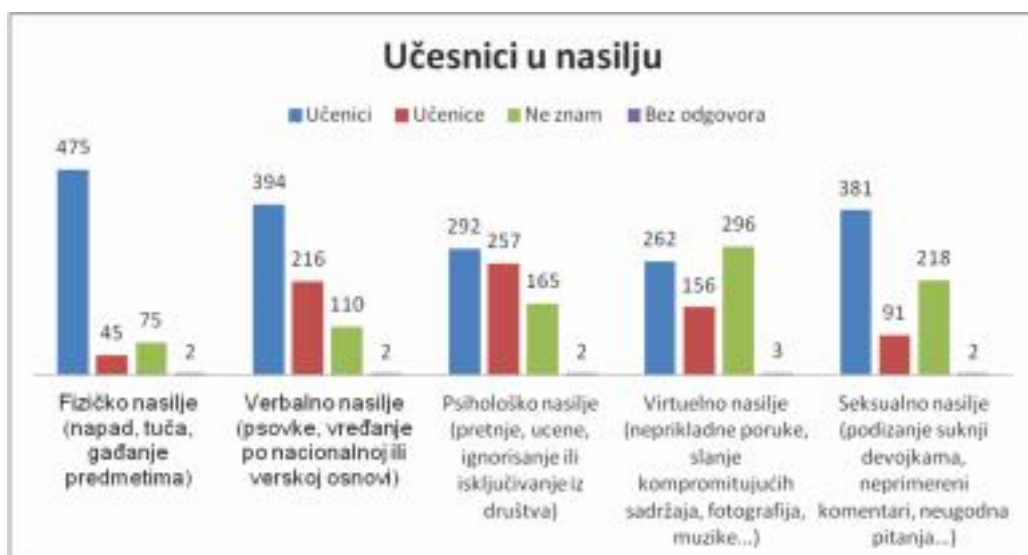
Raspored odgovora u apsolutnim vrednostima nalazi se u tabeli ispod:

Vrsta nasilja	Učenici	Učenice	Ne znam	Bez odgovora	Ukupno
Fizičko nasilje (napad, tuča, gađanje predmetima)	475	45	75	2	597
Verbalno nasilje (psovke, vređanje po nacionalnoj ili verskoj osnovi)	394	216	110	2	722
Psihološko nasilje (pretnje, ucene, ignorisanje ili isključivanje iz društva)	292	257	165	2	716
Virtuelno nasilje (neprikladne poruke, slanje kompromitujućih sadržaja, fotografija, muzike...)	262	156	296	3	717
Seksualno nasilje (podizanje suknji devojkama, neprimereni komentari, neugodna pitanja...)	381	91	218	2	692
Ukupno	1804	765	864	11	

Po frekvenciji odgovora, češći nasilnici su učenici nad svojim vršnjacima, tako što sprovode fizičko, seksualno, verbalno, psihološko i na kraju virtuelno nasilje.

Učenice su, po mišljenju ispitanika i ispitanica, najčešće nasilne putem virtuelnog, seksualnog, psihološkog, verbalnog, pa tek na kraju fizičkog nasilja.

Visok procenat odgovora „ne znam“ na ovo pitanje može poslužiti kao argument da se nasilje ne prijavljuje ili da se o njemu ne zna, dok neko ne svedoči da se neki oblik nasilja desio. To je slučaj pre svega sa virtuelnim/digitalnim nasiljem, a potom sa svim oblicima onoga što smo nazvali „seksualno nasilje“, bilo da je u pitanju podizanje garderobe devojkama u javnosti, neprimereni komentari i neugodna pitanja...

Pomoć

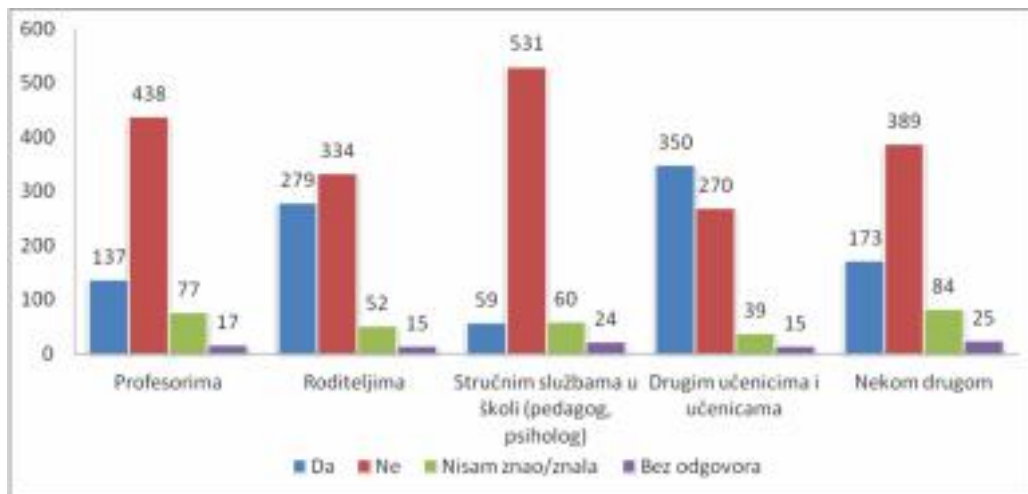
Svest o prisustvu svih oblika nasilja može biti olakšavajuća okolnost, ukoliko postoji spremnost da se bori protiv njega. Iako je to puki oblik sprečavanja veće štete, od mera preventive koje su poželjne, bilo nam je bitno da saznamo sa kim učenici i učenice komuniciraju kad primete da se nasilje dešava, u koga imaju poverenje i da li misle da stariji i institucije mogu pomoći. Takođe, postavljeno je pitanje o njihovoj reakciji na nasilje i da li misle da će prijava istog nešto promeniti. Bila nam je namera da nam svojim odgovorima pokažu koliko su odgovorni i/ili smatraju li da ih odrasli i institucije mogu u dovoljnoj meri zaštititi, zbog čega nedovoljno prijavljuju nasilje, da li nasilje se slabo evidentira, prećutkuje i/ili prikriva.⁹ Pitanje koje smo postavili glasilo je „Da li si se obraćao/obraćala nekome u slučaju da si svedočio/svedočila nekom obliku vršnjačkog nasilja?“

Raspored odgovora u apsolutnim vrednostima jeste sledeći:

	Da	Ne	Nisam znao /znala	Bez odgovora	Ukupno
Profesorima	137	438	77	17	669
Roditeljima	279	334	52	15	680
Stručnim službama u školi (pedagog, psiholog)	59	531	60	24	674
Drugim učenicima i učenicama	350	270	39	15	674
Nekom drugom	173	389	84	25	671

9. Miloradović, Sanja (2012). str: 36

U najvećoj meri, učenice i učenici koji su učestvovali u ovom istraživanju izabrali su opciju po kojoj su se obraćali drugim učenicima i učenicama za pomoć u slučaju kada se pojavi neki oblik nasilja. Jedan upitnik je čak bio dopisan komentarom: „Ja to sam rešim“, što može ukazati na samostalnost u rešavanju, ali i nepoverljivost prema drugima, da li zbog nerazumevanja ili sramote da se prizna iskustvo nasilja koje su doživeli.

Drugi po intenzitetu odgovora jesu roditelji, potom se učenice i učenici obraćaju „nekom drugom“, a tek na kraju profesorima. Istraživanja koja su prethodila ovom ukazuju na to da je uloga roditelja u prevenciji svih oblika nasilja od izuzetnog značaja, ali je često limitirana. U slučaju virtuelnog/digitalnog nasilja, tek 15% roditelja koristi računar ili ima mogućnost pristupa internetu. Stoga roditelji smatraju da bi škola trebalo njih da upozna sa stepenom prisustva nasilja i svim merama zaštite, ali dve trećine shvata da je škola nemoćna, ako izostane uloga roditelja.¹⁰

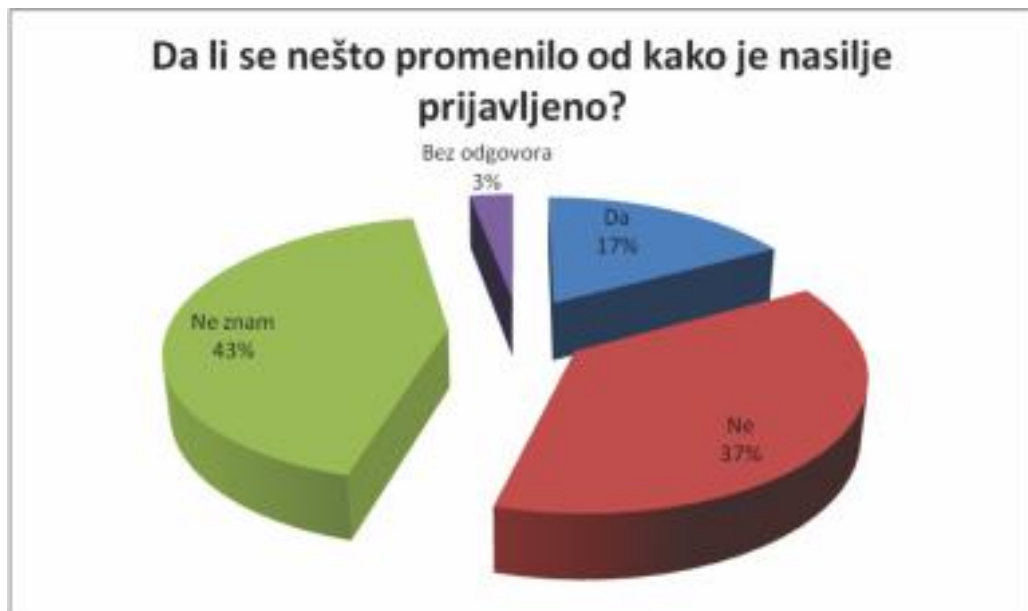
Promena

Sledećim pitanjem „Da li se nešto promenilo od kako je nasilje prijavljeno?“ hteli smo proveriti njihovo poverenje u instituciju škole i da li imaju naviku prijavljivanja nasilja. Odgovori su:

Promena	Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora	Ukupno
	116	253	290	20	679
Procenti	17,08	37,26	42,71	2,95	100

10. <http://www.telenor.rs/sr/0-Telenoru/Korporativna-odgovornost/Telenor-fondacija/Ostale-aktivnosti/-Zaustavimo-digitalno-nasilje>

Prema rasporedu odgovora koje su dali ispitanici i ispitanice ovog istraživanja, najviše njih ne zna da li je došlo do bilo kakve promene nakon prijavljivanja nasilja, a znatno je veća učestalost odgovora imaju oni koji ne veruju da je prijava nasilja donela bilo kakvu promenu. Najmanje je onih koji misle da je do promene došlo nakon prijavljivanja nasilja u školi.

Prema procenama nastavnika iz istraživanja sprovedenog 2012. godine, svi ispitivani oblici digitalnog nasilja prisutniji su i učestaliji nego što ih učenici prijavljuju, ali dve trećine nastavnika smatralo je da digitalno nasilje predstavlja manji problem od drugih oblika nasilja kao što su fizičko ili verbalno.¹¹

Mere

Pitanjem „*Da li bi, po tvom mišljenju, nešto od predloženih mera pomoglo u sprečavanju i smanjivanju vršnjačkog nasilja u tvojoj školi?*“ i ponuđenim odgovorima hteli smo da proverimo spremnost ispitanika i ispitanica o mehanizmima zaštite u krugu škole, koji mogu biti mere preventive za dalji porast vršnjačkog nasilja, kao i odlučniju borbu protiv posledica.

Odgovori koje smo dobili:

11. <http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1108546>

Mere sprečavanja vršnjačkog nasilja	Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora	Ukupno
Uvođenje školskih policajaca	365	206	94	18	683
Strože kazne	455	150	78	12	695
Školske uniforme	159	428	78	15	680
Više edukacije i razgovora o problemima vršnjačke edukacije	310	217	136	17	680
Kraći odmori između školskih časova	20	603	37	23	683
Ukupno	1309	1604	423	85	

Uvođenje školskih policajaca kako bi se obezbedila veća bezbednost u krugu škole je bio najučestaliji odgovor, što ukazuje na svest o potrebi uvođenja većih mera bezbednosti.

Strože kazne su u najvećem procentu pozitivnih odgovora izabrane od ispitanika i ispitanica kao najbolja mera za sprečavanje daljeg vršnjačkog nasilja u svim prepoznatim oblicima.

Uvođenje školskih uniformi – društvena raslojavanja i nejednakosti među osnovcima i srednjoškolcima iz godine u godinu sve su veći. Ukazuje se na to da u sve više gradova Srbije učenici i učenice biraju društvo prema „dubini roditeljskog džepa“ i onoga što imaju. Nije pitanje da li imaju mobilni telefon, već ko ima bolji i skuplji uređaj, budući da postaju sve pristupačniji većini, a zbog društvenih mreža putem kojih stalno komuniciraju važno je da je telefon uvek pri ruci. Prioritet je pristup internetu, umesto direktne komunikacije, licem u lice.¹² Kako bi se izbeglo razlikovanje učenika i učenica po materijalnom statusu, jedna od predloženih mera jeste uvođenje školskih uniformi, što ujedno može dovesti do psihološkog osećaja pripadnosti školi, a ne manjim podgrupama. Ipak, odgovori učenika i učenica u ovom istraživanju pokazali su da je daleko veći broj odgovora protiv uvođenja uniformi.

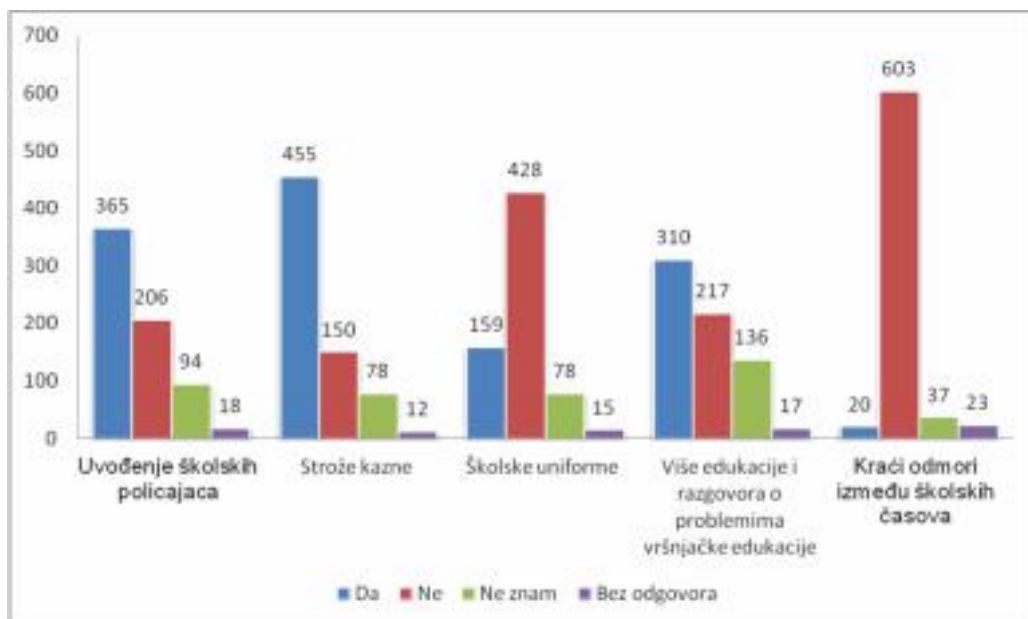
Više edukacije i razgovora o problemima vršnjačke edukacije – ukazuju na spremnost učenika i učenica da o ovim temama više razgovaraju, sa akcentom na temu vršnjačkog nasilja. U zbiru odgovora, više ispitanika i ispitanica izabralo je ovo

12. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=02&nav_category=12&nav_id=772899

za najbolju meru sprečavanja i smanjivanja vršnjačkog nasilja.

Kraći odmori između školskih časova – pokazalo se kao najmanje poželjna mera za sprečavanje nasilja. Po mišljenju učenika, skraćivanje odmora između časova koje može suziti polje delovanja nasilnika i nasilnica kada nemaju obaveza unutar školskih objekata nije bio predlog sa kojim se složila većina ispitanica. Pritom, najčešći komentari uz ovaj ponuđeni odgovor bili su upravo: „*Ne, nikako!*“, „*To nikako*“ ili veliki broj uzvičnika uz ovo polje upitnika.

Vreme za organizovanje časova o smanjenju i sprečavanju vršnjačkog nasilja

Na pitanje „*U slučaju organizovanja časova o smanjenju i sprečavanju vršnjačkog nasilja, koje je najbolje vreme za to?*“ najviše pozitivnih odgovora imali su pre svega ponuđeni odgovori: „*Na časovima odeljenske zajednice/odeljenskog starešine*“, potom „*Kod psihologa*“, a zatim slede i svi drugi ponuđeni odgovori, u nešto manjem obimu: „*Posebno organizovanim radionicama i edukacijama u okviru neformalnog obrazovanja (pre ili posle škole)*“, kao i „*Nešto drugo*“. Ovaj raspored odgovora ukazuje na to da učenici i učenice koji su popunjavali upitnike veruju pre svega u institucionalne mehanizme sprečavanja novih oblika vršnjačkog nasilja, spremni da te probleme reše na časovima odeljenske zajednice ili u saradnji sa stručnim službama škole.

Vannastavne aktivnosti i „nešto drugo“ kao ponuđena opcija imaju nešto manje pozitivnih odgovora i nisu, po mišljenju ispitanika i ispitanica, tako privlačna opcija.

U slučaju organizovanja časova o smanjenju i sprečavanju vršnjačkog nasilja, koje je najbolje vreme za to

Preporuke

Frekvencija odgovora koja ukazuje na poznavanje svih oblika nasilja u odgovorima učenika i učenica, kao i njihova spremnost da iste ne prijave ili „sami reše“, može biti alarmantna, s obzirom na to da postaje svakodnevica koja može odvesti u devijantne i patološke oblike ponašanja omladinske populacije na granici punoletstva.

Stav da je najbolje rešenje u sprečavanju nasilja u školi i oko škole postojanje tzv. školskog pozornika je dominantno i trebalo bi, zajedno sa Ministarstvom unutrašnjih poslova pronaći rešenje, jer je evidentno da bi se učenici i učenice osećali sigurnije na putu do škole i u njoj ukoliko bi ovo uspelo da se sprovede.

Što se tiče **virtuelnog nasilja**, potrebno je podići nivo svesti o novim oblicima nasilja i rizicima koji nastaju sa sve većom upotrebom interneta, kao i širenje znanja i veština pomoću kojih se ovi oblici nasilja mogu sprečiti. Nužno je sveobuhvatno obrazovanje o rizicima, potencijalnim opasnostima i posledicama, koje ne uključuje samo učenike/učenice već i roditelje i nastavnike. Sistemski bi trebalo baviti se novim oblicima nasilja posredstvom medija koji su bliski učenicima i učenicama, a odraslima manje poznati. Potrebne su i dragocene smernice o blagotvornim načinima da se priđe i pomogne deci koja su iskusila neki oblik nasilja na internetu budući da tradicionalni i uobičajeni oblici komunikacije nisu dovoljni da se ostvari kvalitetan odnos. Potrebno je zajedno pronaći rešenja za prevenciju nasilja u virtuelnom prostoru koji je postao deo svakodnevice učenika i učenica srednjih škola.¹³

Zabrinjava i podatak da najveći broj ispitanika i ispitanica koji su prisustvovali nekom obliku nasilja ili ga doživeli, ne reaguju, odnosno nemaju nameru da ga prijave. S tim u vezi, neophodno je raditi i na sticanju poverenja u

13. <http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/Obrazovanjem-protiv-nasilja-na-Internetu.lt.html>

institucije koje tretiraju nasilje, ali i u ulogu roditelja i nastavnika, kao osoba kojima se mladi mogu obratiti ovim povodom.

Po nekim stavovima, roditelji bi trebalo da imaju najvažniju ulogu u prevenciji slučajeva virtuelnog nasilja. Zbog potpune dostupnosti interneta u đlačkom okruženju, ne preporučuju se striktne zabrane i kažnjavanja dece izolacijom od društvenih mreža, već se savetuje informisanje i upoznavanje dece sa svim rizicima koje nosi internet.¹⁴

Spremnost učenika i učenica da razgovaraju o problemima na koje nailaze, kao i poverenje u institucije koje i dalje postoji, dobar su signal da se na problemima i dalje može raditi, uz osmišljavanje nešto efikasnijih mera preventive, bližih učenicima i učenicama, a dovoljno jasnim roditeljima i nastavnicima, kako bi svi bili ravnopravni partneri u suočavanju sa problemima koji ih očekuju.

14. <http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1108546>

PRILOG

- Upitnik -

Glavni cilj ovog upitnika je da prikupi mišljenja i iskustva učenika i učenica srednjih škola o vršnjačkom nasilju.

Popuni upitnik iskreno, birajući opciju koja najviše odgovara tvom mišljenju i vrati anketaru ili anketarki koja ti je upitnik i ponudila na popunjavanje.

Rezultati ankete, koja je potpuno anonimna, biće iskorišćeni za pripremu analize odgovora i rešenja koja mogu pomoći u prevazilaženju problema kao što je vršnjačko nasilje u srednjim školama.

Podaci o ispitanicima i ispitanicama:

Pol (označiti)	Muški		Ženski	
Razred (označiti)	I	II	III	IV
Mesto (upisati)				

Pitanja o prisustvu vršnjačkog nasilja u srednjim školama:

1. Osećaj sigurnosti u školi (sigurno je najveća, nesigurno najmanja ocena)

	Sigurno	Ne znam	Nesigurno
Učionica			
Dvorište			
Na putu do škole			
Na putu iz škole			
U školskom restoranu/kantini			
U toaletu			
U hodniku škole			
U Sali za fizičko			

2. Da li si bio/bila žrtva nekog oblika vršnjačkog nasilja (označiti odgovor koji najviše odgovara tvrdnji)?

Vrsta nasilja	Da	Ne	Ne znam
Fizičko nasilje (napad, tuča, gađanje predmetima)			
Verbalno nasilje (psovke, vredanje po nacionalnoj ili verskoj osnovi)			
Psihološko nasilje (pretnje, ucene, ignorisanje ili isključivanje iz društva)			
Virtuelno nasilje (neprikladne poruke, slanje kompromitujućih sadržaja, fotografija, muzike...)			
Seksualno nasilje (podizanje suknji devojkama, neprimereni komentari, neugodna pitanja...)			

3. Da li si prisustvovao/prisustvovala nekom obliku nasilja koje je vršeno nad drugim učenicom ili učenicom tvoje škole (označiti odgovor koji najviše odgovara tvrdnji)?

Vrsta nasilja	Da	Ne	Ne znam
Fizičko nasilje (napad, tuča, gađanje predmetima)			
Verbalno nasilje (psovke, vredanje po nacionalnoj ili verskoj osnovi)			
Psihološko nasilje (pretnje, ucene, ignorisanje ili isključivanje iz društva)			
Virtuelno nasilje (neprikladne poruke, slanje kompromitujućih sadržaja, fotografija, muzike...)			
Seksualno nasilje (podizanje suknji devojkama, neprimereni komentari, neugodna pitanja...)			

4. Koliko se često dešavaju oblici vršnjačkog nasilja u tvojoj školi?

Koliko često?	Označiti odgovor
Svaki dan	
Jednom nedeljno	
Jednom mesečno	
Ne dešavaju se	

5. Ko češće učestvuje u pomenutim oblicima vršnjačkog nasilja?

Vrsta nasilja	Učenici	Učenice	Ne znam
Fizičko nasilje (napad, tuča, gađanje predmetima)			
Verbalno nasilje (psovke, vredanje po nacionalnoj ili verskoj osnovi)			
Psihološko nasilje (pretnje, ucene, ignorisanje ili isključivanje iz društva)			
Virtuelno nasilje (neprikladne poruke, slanje kompromitujućih sadržaja, fotografija, muzike...)			
Seksualno nasilje (podizanje suknji devojčkama, neprimereni komentari, neugodna pitanja...)			

6. Da li si se obraćao/obraćala nekome u slučaju da si svedočio/svedočila nekom obliku vršnjačkog nasilja?

	Da	Ne	Nisam znao /znala	Bez odgovora	Ukupno
Profesorima					
Roditeljima					
Stručnim službama u školi (pedagog, psiholog)					
Drugim učenicima i učenicama					
Nekom drugom					

7. Da li se nešto promenilo od kako je nasilje prijavljeno? (zaokružiti)

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

8. Da li bi po tvom mišljenju, nešto od predloženih mera pomoglo u sprečavanju i smanjivanju vršnjačkog nasilja u tvojoj školi?

Mere sprečavanja vršnjačkog nasilja	Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora	Ukupno
Uvođenje školskih policajaca					
Strože kazne					
Školske uniforme					
Više edukacije i razgovora o problemima vršnjačke edukacije					
Kraći odmori između školskih časova					
Ukupno					

9. U slučaju organizovanja časova o smanjenju i sprečavanju vršnjačkog nasilja, koje je najbolje vreme za to:

	Da	Ne	Ne znam
Kod psihologa			
Na časovima odeljenske zajednice/Odeljenskog starešine			
Posebno organizovanim radionicama i edukacijama u okviru neformalnog obrazovanja (pre ili posle škole)			
Nešto drugo			

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
316 . 624-057 . 847 (497 . 11)

NAZIV:
NASILJE nije ok : obezbedimo bezbedne škole . - Zrenjanin
: Lokalna akcija , 2014 (Pančevo : Pelir) . - 32 str . :
ilustr . ; 25 cm

Tiraž 200 .
ISBN 978-86-971455-0-9

а) Вршњачко насиље - Школе - Србија
COBISS . SR-ID 282714119

